

"MACBETH" — MÜÜT ELUTEATRIST

Eesti ooperikunsti hetkel säravaim paar — Sigutė Stonytė (leedi Macbeth, Leedu) ja Jassi Zahharov (Macbeth).

Viimased Verdi lavastused, mida enne Rahvusooperi "Estonia" "Macbethi" esietendust (19. jaanuaril 2001; dir Paul Mägi, lav Arne Mikk, kunstnik Eldor Renter) nägin, olid "Stiffelio" Viinis ja seesama "Macbeth" Leipzigris. Kõiki neid, nagu ka estoonlaste Verditi, esitati itaalia keeles (kusjuures Viini Riigiooperis tõlketiitrit ei kasutata). "Stiffelio" tõi lavale üks selle taasavastajatest Elijah Moshinsky (enne Viini oli ta lavastanud "Stiffeliot" näiteks Londoni *Covent Garden*'is ja Los Angeleses). "Macbethi" lavastas Leipzigris nooremapolne Andreas Homoki, Berliini legendaarse *Komische Oper*'i uus peanäitejuht. Ehkki Miku, Moshinsky ja Homoki käekiri on erinev, ühendas neid üks oluline omadus: süvenemine teosesse, lavastuse ammutamine sellest nagu kaevust.

Moshinsky "Stiffelio"-tõlgendus on realistlik-psühholoogiline, ja seda täiesti õigustatult. Esiteks, ohtlik on eksperimenteerida teosega, mida publik niikuinii halvasti tunneb, ja teiseks — "Stiffelio" on üks vähestest Verdi ooperitest, mille tegevus ka libreto järgi toimub XIX sajandil, nii et tõlgenduse võlu seisnes selle n-ö igapäevasuses. Samas sai ka selgeks, miks 1850. aastal (kolm aastat pärast "Macbethi" ja vahetult enne "Rigolettot") kirjutatud "Stiffelio" ei saavutanud loodetud edu. Tegemist oli itaalia publikule harjumatu süžeeaga: peategelane, protestantlik hingekarjane, andestab koguduse ees oma naisele tolle abielurikkumise. Ooperis on küll üks laip, aga alles eelviimases pildis. Ooper lõpeb peategelaste leppimisega. Ebakonventsionaalne oli ka muusikaline lahendus, eirates aariate vorminorme ja sisaldades rohkesti ansambleid.

Niisugune "argipäevane" Verdi oli väga mõjuv ja ka Moshinsky lavastuse rahulik jutustav laad sobis sellega. Muusikaliselt oli nähtud etendus suurepärane, eriti säras sopran Eliana Coelho.

Leipzigris tõlgendati "Macbethi" kui groteski sugemetega võimudraamat kompartei lähiminekust. Nõiad olid selles poliitbüroo tublid naistöötajad, kes maskeraadi puhul esinesid koristajatena, peas ämbrilaadne punane müts ja käes tähtis nõiaatribuut — luud. (Nõidade teksti igaks juhuks ei tõlgitud, selle asemel seisis tiitrites kirjas "Arusaamatud ettekuulutused".) Kogu Macbethi ja ta leedi võimuvõitluse lugu kulges polsterdatud nahkustega kabinetis. Sealjuures oli lavastus detailselt läbi töötatud, mõtterõhud, kulminatsioonid tegevuse arengus täpselt paika pandud ning sobisid muusikaga. Rollilahendustes polnud ühtki tühja kohta. Nautisin lavastuse struktuuri ja rollide toimimist selles, ent

tüdimust tekitas tõlgenduse raam — kompartei, poliitbüroo, partei põhikiri jms, mis liiga otseste ja palju nähtud paralleelidena mõjusid kulunult. Ka kõige uuemeelsemad lavastajad ekspluateerivad ikka veel fašistlikke koonduslaagreid ja kommunistlikke võimüsümboleid — no kaus võib!

Etendust dirigeeris tundlikult ja temperamentselt Mihhail Jurovski. Kahju, et Leipzigrisist lahkuval intendant Udo Zimmermannil ei õnnestunud teda kaasa võtta oma uude ametikohta, peadirigendiks Berliini *Deutsche Oper*'isse — Berliini orkester oli vastu, taipamata, et Jurovski (või ka Zimmermanni järgmine kandidaat Fabio Luisi, kes samuti hüljati) oleks olnud stabiilse taseme hoidja, ühele orkestrile pühendunud dirigent, kelle kõrval võinuksid dirigeerida külalisgeeniused. Leipzigi "Macbethi" tugevus oli ka ühtlane lauljate ansambel eesotsas näitlemisandega Thomas Möwese ja kleenukese, ent vajadusel jõulise hääle ja kütkestavalt naiseliku Vlatka Orsaneciga.

Estonia "Macbethi" tõlgendus läks teist teed. Macbethi loost toodi välja selle ajatus ja igikehtivus, n-ö müüdi aspekt. Tõsi, tegelased kannavad keskaegseid rõivaid ja kuningal on peas kroon, ent lavakujundus (Eldor Renter) näib koos lavastaja Arne Mikuga vihjavat: maailm on näitelava, millel heideldakse elu ja surma, võimu ja armastuse nimel. Laval toimuva üle valitsevad fortuuna ratas ja sodiaagimärgid, luukerelik Surm ning liivakell loevad tegelastele jäänud silmapilke. Võim ja vägivald ei tee kedagi igaveseks. Kaduvusele, aga ka tumedatele nõidusjõududele (inimese hinges?) vihjab suur tuhmivõitu (võlu)peegel.

Müüdiliku väärikusega liiguvad ka tegelased laval. Lavastaja on keskendunud kõige olulisemale ja püüdnud jätta ruumi lauljate vokaaltõlgendusele. Nii nihkub karakteri loomisel raskuspunkt muusikalistele vahenditele, mida Verdi on tegijate käsutusse andnud pillavalt. Etenduse muusikalise juhi Paul Mägi, koormeister Elmo Tiisvaldi ning pianistide-kontsertmeistrite Tarmo Eespere, Riina Pikani ja Ralf Taali nõudlik ja järjekindel töö kannab vilja, muusikatõlgendus on kooskõlas lavastuse laadiga.

Kõige aktiivsem jõud Miku lavastuses on nõiad, pikajuukselised irvitavad metsaolevused. Nende hulka näib kuuluvat — või muutub nende hulka kuuluvaks? — ka leedi Macbeth, igatahes märkame ta kuningannarüü all ka nõiarüüd. Nõiad osalevad II vaatuses pidusöögil, kui Macbethile viirastub mõrvatud Banco: nad pööravad vastutulelikult trooni, millel istub Banco vaim. Nõidade "põ-

"Macbethi" ja paljude teiste "Estonia" lavastuste muusikaline juht ja dirigent Paul Mägi.

higrupi" moodustavad koori naislauljad, kes täitsid oma küllalt keerukaid ülesandeid täpselt ja hooga.

Macbethi osa esitavad Jassi Zahharov ja Samsons Izjumovs erinevalt, lähtudes oma häälest: Zahharov kasutab oma lüürilisemat häält targalt, jättes varusid viimaseks vaatusseks, ja asjatult forsseerimata. Siiski võiks esimeses vaatuses, eriti monoloogis, olla rohkem karakteri teravust ja kontraste — sugugi mitte hääle võimsuse arvelt. Samas on tore, et rollil on oma, st Macbethi nägu, see ei ole Scarpia, Jago või Nabucco kordus. Izjumovski Macbeth on dramaatilisem, suuremate kontrastidega ja laiemaa haardega. Võib ainult rõõmustada, et meil on võimalik külla kutsuda häid lauljaid lõunanaabrite juurest, sest mis saaks muidu Rahvusooperi repertuaarist? Leedi Macbethi osas nägin Sigutē Stonytēt (Vilnius) ja Ieva Vilumat (Riia). Karakterilt erinesid mõlemad Leipzigi ussilikult paindlikust ja Macbethi justkui tühjaks imevast leedist; "Estonia" laval oli leedi Macbeth väliselt

Solistide teine koosseis: Samsons Izjumovski (Läti) dramaatiline kontrastirohkelt esitatud Macbeth ja Ieva Viluma (samuti Läti) nüansirikas leedi Macbeth.

Leedi Macbeth — tugev naine, kes oma mõjujõudu kasutades püüab mehe tegusid suunata. Laval Sigutē Stonytē.

N-ö lavatagune tegija, kelle ülimalt olulist tööd publik ei näe, vaid üksnes kuuleb, — pianist-kontsertmeister Tarmo Eespere. Foto erakogust

isegi ehk käskivam kui sisemiselt. Juba "Nabuccost" tuttav Stonytē, eesti ooperipubliku üks lemmikutest, esitas sedagi rolli vokaalse üleoleku ja lavalise intensiivsusega. Ieva Viluma oli naiselikum ja väljenduses ehk mitmekesisemgi.

Bancot oli Leipzigi lavastuses esitatud kui Macbethi aatekaaslast-karjeristi. "Estonia" "Macbethis" mõjub Banco õilsa ja ausameelse väepealikuna. Mati Palmi puhul on tegemist kogenud Verdi-lauljaga, kes veenis ka Banco rollis. Palmi nimi oli jaanuari lõpul paljude eesti muusikasõprade suus: mitte ainult tema Banco pärast, vaid ka Reekviemi bassipartii tõttu. Nimelt kandis televisioon üle Berliinist Verdi 100. surma-aastapäevale pühendatud Reekviemi-esituse, milles osalenud bass Julian Konstantinov oli vahemalt sel öhtul allpool igasugust arvestust. Mitu muusikust tuttavat tunnistas, et eelistanuksid kuulata pigem täpselt ja puhtalt laulvat Mati Palmi. Aga ta-

Ik 52: Jassi Zahharov Macbethina nõidade keskel, kelle ennustus võimule pääsemisest on loo sündmuste tõukejõud.

gasi Banco juurde: Leonid Savitski voolava vokaaliga tõlgendus jäi muusikaliselt üheplaamiliseks. Tähelepanu äratas Banco noorima osataitja Ain Angeri nüansirikas esinemine. Tenorliku tormakusega esitasid Macduffi Mati Kõrts (ühtlaselt teostatud roll) ja Vello Jürna (parast aaria alguse ebakindlust kulges esitus järjest paremini). Teistes osades jäid silma Nadia Kurem, Ludmilla Kõrts, Mart Madiste ja Mart Mikk. Esietendusel vääriskitust orkester, mängides Paul Mägi dirigeerimisel täidetud ja samas läbikuuldava kõlaga ning allutades saaterütmid vastava aaria või olukorra iseloomule.

Verdi ülemaailmse austamise ajal selle aasta jaanuaris arutles saksa muusikakriitikute "monarh" Joachim Kaiser, millistes maades väljaspool Itaaliat Verdi alates XIX sajandi lõpust ikka populaarne on ja miks. Ta väitis, et Prantsusmaa on Verdisse jahedalt suhtunud, inglased ilmutavad suuremat huvi ja et eriti tulised Verdi kummardajad on aust-

Mati Palm — suurte kogemustega Verdi-laulja Macbethi kaaslane Banco osas.

Mõrva abil troonile. Macbeth (Jassi Zahharov) pärast kuninga tapmist.

Harri Rospu fotod

ria ja saksa publik. On siis eestlaste Verdi-austamine samuti saksa juurtega nähtus? Tallinna saksakeelses linnateatris (*Revaler Stadttheater*) mängiti XIX sajandi II poolel hoolega "Trubaduuri" ja teisi Verdi oopereid. "Estonia" Verdi-edetabelit juhib "Traviata" seitsme lavastusega (esimene oli aastal 1916). "Rigolettot" ja "Don Carlost" on lavastatud neli korda, "Aidat", "Trubaduuri" ja "Maskiballi" kolm korda, "Othellot" kaks. Lisagem siia üks kord repertuaaris olnud "Attila", "Luisa Miller" ja "Nabucco" (andmed pärinevad "Macbethi" kavalehelt, koostaja Anneli Jaanus). Hea, et "Macbeth", Verdi esimene Shakespeare'i ooper, jõudis Verdi 100. surmaaastapäeva tähistamiseks nüüd ka Rahvusooperi "Estonia" lavale.